

váló képességeiddel, foglalkozz az irodalommal és a nyelvészettel! Ezeket csiszoldgasd és fejleszd, amint nagy igyekezeteddel ezúttal nekem is kedvemben jártál, így hát méltán tartozom neked hálával! Képességedet elismerem, szívből tisztellem. A mi témánkhoz azonban nem értesz! Isten ezt eddig még nem akarta megadni neked. Ezen állításomat, kérlek, ne vedd elbizakodottságnak! Azért imádkozom, hogy Isten ebben a dologban is hamarosan annyival kiválóbbá tegyen nálamnál, mint amennyivel a többi dologban magasan túlszárnyalsz. Ez nem lenne újdonság, hiszen Isten Mózeset Jetró, Pált Ananiás által tanította.

Mindenesetre, ha te azt vallod, hogy messze eltávolodtunk a témától és a kitűzött céltól, ha a Krisztus nem ismerését rovom föl neked, úgy gondolom, hogy ezt az igazságot ebben a kérdésben magad is belátod. Hiszen nem azért tévelyeg mindenki, mert te és én tévelygünk! Mivel Isten csodálatos módon van jelen szentjeiben, ezért nemegyszer szentnek tartjuk azokat, akik nagyon távol vannak a szent élettől, de lehetetlen, hogy te mint ember – hiszen az vagy! – a Szentírás és az atyák kijelentését, melyekre hivatkozva célotat el akarod érni, saját eszeddel és erőddel helyesen megértsd és értelmezd. Elég bizonyíték erre, amikor azt írod, hogy nem akarsz elkötelező jellegű kijelentéseket tenni, csupán hozzáadtál valamit ehhez a témához. Így nem ír senki, aki ennek a kérdésnek mélyére hatolt, és azt helyesen érti. Én azonban ebben a könyvben nemcsak hozzájárultam valamivel a „szabad akarat - szolga akarat” témához, hanem elkötelező kijelentéseket tettem, és most is elkötelezetten szólok róla, és senkinek nem engedem meg, hogy ítélkezzék felette, inkább azt ajánlom, hogy tanúsítson engedelmisséget. *Az Úr pedig, akinek mindez szívügye, világosítson meg téged, és tegyen alkalmas eszközévé az ő dicsőségére és magasztalására! Amen!*

„Utószó”, in: Luther Márton, *A szolgálai akarat. De servo arbitrio 1525*, Budapest, Magyarországi Luther Szövetség, 2006, 267–270. old. /Magyar Luther Könyvek, 11/

UTÓSZÓ

Weltler Sándor és Fabiny Tibor

A De servo arbitrio keletkezése

Erasmus, Luther kortársa 1466-ban született Rotterdamban. Tehát tizenhét évvel idősebb, mint Luther. Gerhard Roger pap törvénytelen fia, aki öt kilencéves korától kolostorban nevelteti. Kiemelkedő tehetségét hamar észreveszik, s így válik korának egyik legnagyobb tudósává. Világosan látja egyházának hibáit és bűneit, de végül mindig meghajol a klérus hatalma és tanítása előtt. Kezdetben rokonszenvet mutat Luther iránt, nagyra értékeli bátorságát és igazságszeretetét, de már 1521-ben ezt írja: ha Luthernek mindenben igaza lenne, lázadó féktelenségéért akkor is el kellene ítélnünk. Erasmus ekkor már Európa leghíresebb tudósa. Pápák és uralkodók tőle kérnek tanácsot. Beutazza Európát, jár Rómában is. VIII. Henrikől évjáradékot kap, könyveit elkapkodják, utazásai valóságos diadalmenetté válnak. Nem csatlakozik semmilyen párthoz, a humanista világszemléletet képviseli, amely vallja, hogy az embert képezni, tanítani és tökéletesíteni kell. Amikor Luther alázatos hangú levelében fölkeresi és támogatását kéri, késlekedik a válasszal, majd válasza mereven elutasító. Erasmus „magának való embernek”, „egytagú zsinatnak” tartotta magát.

Megvallja, hogy ő valójában szkeptikus, aki komolyan veszi ugyan a Szentírást, de az egyház tekintélyének is behódol. Erasmus szerint veszélyes dolog az egyes vitatott kérdéseket válogatás nélkül a tömeg elé vinni. Egymás után írja könyveit, amelyek közül az egyik legjelentősebb az Újtestamentum görög nyelvű kiadása. A pápa, VIII. Henrik és V. Károly rábeszéli, hogy Luther ellen írjon. Erasmus először vonakodik, majd 1524-ben mégis megjelenteti a *Diatribae de libero arbitrio* című könyvét (A szabad döntésről). Luther több mint egy évig dolgozott feleletén. Szakértők szerint legalapossabban végiggondolt és kidolgozott teológiai munkáját tette asztalra 1525 végén. A *De servo arbitrio*t Luther a *Kiskátéval* együtt legfőbb művei közé sorolta. Erasmus élete végén Freiburgba „menekül”, mi-

vel az eretnokség gyanúja vetődik rá. Itt hal meg 1536-ban. Könyvei közül később több indexre kerül.

Hogyan olvassuk Luther művét?

Lehet, hogy a könyvet kevesen fogják elolvasni, s még kevesebben lesznek majd, akik meg is értik. A legkevesebben minden bizonnyal azok lesznek, akik egyet tudnak érteni vele. Nehéz olvasmány. Nem ajánlatos egy lélegzetvételre végigolvasni. Nyelvezete is nehézkes. Mivel a szerző vitázik, mondanivalója sok esetben nem öltöztetett fel egy ünnepélyesen csengő stílus pompájába. Ám a lenyűgözően értékes tartalom bőven kárpótolja az olvasót.

A könyv felosztása nem Luthertől való. Az eredeti latin szövegben nincsenek címek, kiemelések. A tartalomról azonban jól következtethetőek és világosan elválaszthatóak egymástól az egyes részek. A megadott címek és kiemelések a könnyebb áttekinthetőséget és a jobb megértést szolgálják. Mivel a könyv megírásakor nem volt kész bibliafordítás, a reformátor a Szentírást hol a meglévőből (Vulgata), hol a saját fordításából, hol pedig emlékezetből idézi, ezért mi sem csak az új bibliafordítást követtük.

(Részlet Weltler Sándor 1996-os utószavából)

A De servo arbitrio hatása a 20. századi magyar evangélikus teológiában

A szolgálai akarat második kiadását Pröhle Károly (1911–2005), Scholz László (1911–2005) és Weltler Ödön (1911–1997) emlékének ajánljuk. Mindhárman 1911-ben születtek, mindhárman a 20. századi totális diktatúrák idején voltak evangélikus lelkészek, egy olyan korban, amikor a politikai hatalom és az azt kiszolgáló egyházi vezetés sokakat – közöttük Scholz Lászlót és Weltler Ödönt is – méltatlanul féléreállított. Az Evangélikus Teológiai Akadémiáról 1958-ban három jelentős professzort (Karner Károlyt, Sólyom Jenőt, Wiczián Dezsőt) tudatosan eltávolítottak, a viszonylag fiatalabb Pröhle Károlyt a gyakorlati tanszékről az újszövetségi tanszék élére helyezték. Így Pröhle Károly bent maradhatott a teológián, s ezáltal több nemzedéket is taníthatott a lutheri teológia szellemében. Nyolcvan-

ötödik születésnapján a *Tanítványok* című kötetben tisztelegtek előtte egykori hallgatói.

Weltler Ödön fordítói munkásságáról az alábbiakban részletesen szólunk. Érdemes azonban felidézni, hogy 1933-ban az akkor huszonekét éves Pröhle Károly és Scholz László egyaránt „Luther és Erasmus vitájának teológiai tanulságai” címen nyújtottak be szigorlati dolgozatot a rendszeres teológiai tanszék professzoránál, id. Pröhle Károlynál. Az Országos Evangélikus Levéltárban megtekinthető mindkét szigorlati dolgozat. Dolgozatában Scholz László egy dogmatikai sémát követ, s azt vallja, hogy a szolgálai akaratot hirdetni kell. A kézzel írt, kalligráfiai szempontból is gyönyörű írás már az első lapokon a szerző költői vénájáról tanúskodik. Ezt olvassuk: „A pohár vízbe hullatott tintacsepp az egészet kék színűre festi. A pohár vízbe hullatott vércsepp az egészet piros színűre festi. A szabad, illetve szolgálai akaratnak is ilyen festő ereje van: megfesti az egész teológiai rendszert. Más az a teológiai rendszer, amely a szabad akaratból hajt ki, és más az a teológia, amely a szolgálai akaratra épül.”

Pröhle Károly arra mutat rá, hogy „amit az ember a szabad akaratával elérhet, az a polgári igazságosság: *iustitia civilis*, de ez Isten előtt nem ér semmit. Isten előtt érvényes igazságot (*iustitia coram deo*) Isten maga nyújtja az embernek a Jézus Krisztusban. Isten előtt megsemmisül az, amit az ember erkölcsi értéknek tart, mert Isten előtt értéktelen minden, ha az Isten nélküli. Pröhle Károly helyesen hangsúlyozza, hogy Isten elrejtőzik az ember elől, de az embernek nem az Isten elrejtett, hanem a kinyilatkoztatott akaratával kell foglalkoznia. Luther szerint Isten a kegyetlenség mögé rejti az ő kegyelmét, s nekünk meg kell tapasztalni az ő kegyetlenségét, hogy hinni tudjunk a kegyelmében. Id. Pröhle Károly így véleményezte fia szigorlati dolgozatát: „A dolgozat helyesen ragadja meg Luther és Erasmus világának sarkpontját, és innen kiindulva gondos, tárgyyszerű, tömör kifejtésben, önállóságról tanúskodó iudiciummal emeli ki a főbb teológiai tanulságokat.”

Mind Scholz László, mind Pröhle Károly tanulmánya érett teológiai gondolkodásra valló, magas színvonalon elkészített értekezés, amelyeket mai teológiai hallgatóknak és a teológia iránt érdeklődőknek egyaránt érdemes lenne elolvasni.

Három nemzedék szolgálata a De servo arbitrio magyarországi honosításában

A hazai evangélikus teológiai irodalom óriási hiányát pótolta a Weltler család három nemzedékének odaadó és önzetlen szolgálata, amikor Luther e páratlan művének magyar nyelven történő megszólaltatására vállalkoztak.

Az első lépések megtételére 1992-ben került sor, amikor a mű egy rövid kivonatát Weltler Ödön nyugdíjas lelkész lefordította és közreadta, s ez később a *Lelkipásztor* című szakfolyóiratban is megjelent. A könyv teljes fordításának első változata 1993 tavaszán készült el a német nyelvű kiadás alapján, amely szintén Weltler Ödön munkája, amelyben fia, Weltler Sándor lelkész is segítségére volt. A kézzel írt szöveget két írógéppel írt változat követte. Mivel a könyv eredetileg latin nyelven íródott, szükséges, sőt kötelező volt, hogy visszatérve az eredetihez, hiteles latin fordítás szülessen. 1995 első hónapjaiban lett kész a latin fordítás, amelyet a fordító, Jakabné Csizmazia Eszter kérésére az év második felében egy újabb latin korrekció követett. A számítógépre felvitt végleges szöveget magyar nyelvi szempontból Tölly Balázs ellenőrizte. Az első kiadás dr. Weltler János anyagi támogatásával jelent meg a Berzsényi Dániel Evangélikus Gimnázium (Liceum) kiadásában dr. Lampérth Gyula igazgató előszavával. Az iskola minden gyülekezeti lelkésznek és felügyelőnek ajándékozott egy példányt.

A második kiadás hamarosan időszerűvé vált. 2004 végén és 2005 elején Goór Judit magyartanár nő tüzetesen újraolvasta az első kiadást, és sok helyen tett javaslatot stiláris korrekcióra.

Weltler Gábor teológiai hallgató méltó folytatója apja, Weltler Sándor és nagyapja, Weltler Ödön munkájának: a második, számos szempontból javított kiadás az ő szerkesztésében öltött könyvszerű formát.

A szöveg végső gondozását, a javított kiadás nyomdai előkészítését újabb lektorálás után a Magyarországi Luther Szövetség megbízásából a Hermeneutikai Kutatóközpont munkatársai (Tóth Sára és Simó Szabolcs) végezték el, akik figyelembe vették Erasmus művének *A szabad döntésről* címen Rokay Zoltán által készített fordítását. (Budapest: Jel Kiadó, 2004)

Fabiny Tibor (ifj.)

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ (Reuss András).....	7
----------------------------	---

ELSŐ RÉSZ

I. Bevezetés.....	15
II. Hitbizonyosság.....	18
III. A szentírás világossága.....	23
IV. A szolgáló akarat tanítása és a keresztyén egzisztencia.....	27
V. Hitvallás és nyilvánosság.....	39
VI. Tanítás és élet.....	52
VII. Az egyház titka.....	63

MÁSODIK RÉSZ

VIII. Az emberi akarat.....	87
IX. A kinyilatkoztatás.....	98
X. A rejtőzködő Isten.....	116
XI. Érdem és jutalom.....	128

HARMADIK RÉSZ

XII. Képes beszéd.....	139
XIII. Isten és a gonosz.....	147
XIV. Isten és a fáraó.....	154
XV. Isten korlátlan hatalma és előre látása.....	161
XVI. Ézsau és Jákób.....	172
XVII. A fazekas.....	178

NEGYEDIK RÉSZ

XVIII. Bibliai antropológia.....	188
----------------------------------	-----

ÖTÖDIK RÉSZ

XIX. Isten munkatársai.....	220
<i>Pál apostol</i>	220
<i>A törvény</i>	231
<i>Az evangélium</i>	239
<i>János evangélista</i>	249
XX. A kegyelem fénye.....	259
XXI. Befejezés.....	264

UTÓSZÓ (Weltler Sándor és Fabiny Tibor).....	267
--	-----

MAGYAR LUTHER KÖNYVEK 11

Sorozatszerkesztő: Fabiny Tibor

Latin eredetiből és németből magyarra fordította:

JAKABNÉ CSIZMAZIA ESZTER

WELTLER ÖDÖN

WELTLER SÁNDOR

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült:
D. Martini Lutheri OPERA LATINA CURAVIT
Dr. Henricus Schmidt
scolae latinae Erlangensis VOLUMEN VII.
(D. Martin Luther: De servo arbitrio – 1525)
Francofurti AD M.
MDCCCLXXIII

Magyar nyelvi lektor:
Goór Judit
Tóth Sára

Műszaki szerkesztő:
Weltler Gábor
Simó Szabolcs

A könyv a Hermeneutikai Kutatóközpont munkatársainak
közreműködésével készült.

A kiadást a Magyarországi Evangélikus Egyház Nyugati
(Dunántúli) Egyházkerületének anyagi támogatása tette lehetővé.

ISSN 1217 6842
ISBN 963 8434 16 3

Ajánlás

A könyvet a 95 esztendővel ezelőtt született

Pröhle Károly (1911–2005)

Scholz László (1911–2005)

Weltler Ödön (1911–1997)

emlékének ajánljuk.

MAGYAR LUTHER KÖNYVEK 11.

LUTHER MÁRTON

A SZOLGAI AKARAT

DE SERVO ARBITRIO

1525

Második, javított kiadás

MAGYARORSZÁGI LUTHER SZÖVETSÉG

2006